

Ljudradions bevakning av händelserna i Portugal. En undersökning avseende tiden 19 maj–26 juli 1975

AV JÖRGEN WESTERSTÅHL

Till Radionämnden

Jag får härmed överlämna en redogörelse för den undersökning rörande ljudradions bevakning av händelserna i Portugal under tiden 19 maj–26 juli 1975 som utförts på nämndens uppdrag.

Redogörelsen omfattar – efter ett inledande avsnitt om uppdrag, frågeställningar, material och metod – tre huvudavsnitt där undersökningsresultaten redovisas och kommenteras. Det första avsnittet behandlar nyhetsurvalet, det andra avsnittet den belysning berörda parter erhåller och det tredje avsnittet vissa frågor rörande presentationen av nyhetsmaterialet. Redogörelsen avslutas med några sammanfattande synpunkter.

Uppgiften att förteckna och systematisera i nyhetsmaterialet förekommande händelser, uttalanden och perspektiv på olika parter har i första hand vilat på fil. kand. Margreth Jonasson, som även utfört större delen av kodningsarbetet och sammanställt tabellmaterialet. Som kodare har också fil. stud. Claes Rosenberg medverkat samt, vid databearbetningen, fil. kand. Folke Johansson.

Göteborg i mars 1976

Inledning

Uppdraget

I skrivelse den 9 september 1975 anges den närmare innebörden av det utredningsuppdrag radionämnden givit. Skrivelsen innehåller i huvudsak följande:

Till professor Jörgen Westerståhl
Statsvetenskapliga institutionen
Göteborg

Radionämndens ordförande beslöt 29.7.1975 att nämnden på eget initiativ skulle granska Sveriges Radios rapportering i ljudradion och tv om händelserna i Portugal

under tiden 15.6–26.7 1975 (ärende 380/75 och 381/75). I informationsskrivelse till nämnden 4.9.1975 ansåg Sveriges Radio att tiden borde bestämmas till 19.5–31.8 1975. Vid sammanträde 4.9.1975 beslöt radionämnden att granskningen skulle utsträckas till att avse tiden 19.5–26.7.1975. Som särskilda ärenden kommer radionämnden i detta sammanhang dessutom att behandla anmälningar mot enskilda program och programinslag om Portugal under perioden (ärende 307/75, 308/75, 341/75, 353/75 och 359/75).

En viktig uppgift vid radionämndens prövning blir att ta ställning till frågan huruvida rapporteringen om händelserna i Portugal uppfyller de i avtalet mellan staten och Sveriges Radio om programverksamheten angivna kraven på saklighet och opartiskhet. Väsentligt för den bedömningen torde i sin tur vara bl. a. huruvida företaget under gränskningsperioden underlåtit att upplysa om någon viktigare händelse i Portugal, eller om någon sådan händelse givits så litet utrymme eller behandlats utifrån ett så begränsat perspektiv att de ovan angivna kraven ej har uppfyllts. Dessa och liknande frågor aktualiserar bl. a. den i 6 § i avtalet stipulerade skyldigheten för Sveriges Radio att i lämplig form upplysa om nuets händelser och orientera om viktigare kultur- och samhällsfrågor samt stimulera till debatt kring sådana frågor. Vidare bör frågeställningar av angivna art även ses mot bakgrund av föreskrifterna i 8 § i avtalet om att programverksamheten skall i sin helhet präglas av skäligen balans mellan olika åsikter och intressen samt att ämnesval och framställning skall ta sikte på vad som är väsentligt.

Radionämnden har funnit att frågan om Sveriges Radios rapportering om händelserna i Portugal utifrån de ovan angivna föreskrifterna i avtalet borde kunna belysas genom en jämförelse med motsvarande rapportering inom svensk och internationell press. Nämnden beslöt därför vid sammanträde 21.8.1975 att sakkunnig skulle inkallas för utlåtande i ärendet samt uppdrog åt ordföranden att närmare förordna härom. Vid sammanträdet 4.9.1975 beslöt nämnden att låta utföra en jämförande

undersökning enligt ovan vad gäller program och programinslag i *ljudradions sändningar* om Portugal under perioden.

Med hänvisning till det anförda får radionämnden härmed uppdraga åt Eder att verkställa den angivna undersökningen och till nämnden avge utlåtande till belysning av frågan huruvida Sveriges Radio i sin ljudradiorapportering om händelserna i Portugal under tiden 19.5–26.7.1975 har fullgjort de ovan anförda skyldigheterna i avtalet. Undersökningen skall såvitt gäller Sveriges Radio avse samtliga fristående program samt inslag i kommenterande nyhetsprogram (inkl. Ekots tidningskrönika), telegramsändningar och magasinprogram om Portugal i ljudradion och baseras på utskrifter som Sveriges Radio tillhandahåller. Vad gäller de svenska och utländska dagstidningar, med vilka ljudradiosändningarna skall jämföras, bör främst sådana väljas, som – i likhet med Sveriges Radio – haft egna reportrar i Portugal under perioden. Urvalet av tidningar bör överhuvud kommenteras i utlåtandet.

På radionämndens vägnar:

Leif Ekberg
Roland Nordlund

Frågeställningar

Inom den allmänna ram som kraven på saklighet och opartiskhet uppdrar kan två särskilda uppgifter eller frågeställningar för undersökningen urskiljas i den återgivna skrivelsen. Den första uppgiften gäller att bedöma själva *urvalet av nyheter*: finns alla viktiga händelser med och har de fått tillräckligt utrymme? Denna frågeställning har anknytning till både § 6 och § 8 i avtalet, dvs. främst till vad som sägs om Sveriges Radios skyldighet att upplysa om nuets händelser och om att ämnesval och framställning skall ta sikte på vad som är väsentligt. Det gäller med andra ord en relevansbedömning av nyhetsmaterialet.

Den andra frågeställningen gäller *behandlingen av och perspektiven på parterna*. Har urvalet av nyheter varit så skevt och perspektiven så ensidiga i förhållande till berörda parter att avtalets bestämmelser ej uppfyllts? Här tillkommer bedömningen enligt § 8 om skälighetsbalans mellan olika åsikter och intressen.

Det finns anledning att inledningsvis något stanna inför förhållandet mellan relevans- och balanskraven när det gäller nyhetsförmedling. För den egentliga nyhetsförmedlingen, den som

främst syftar till att ge auditoriet information om vad som sker i omvärlden, bör relevanskravet i första hand vara utslagsgivande. Det gäller både vid beslut om vilket större händelseförlopp som skall beaktas – i detta fall Portugalhändelserna i förhållande till andra händelser – och vid valet av delhändelser inom ett större händelseförlopp. Att undersöka Portugalnyheternas relativa betydelse i förhållande till andra nyheter har inte ingått i uppdraget.

Målet för nyhetsurvalet på den speciella arenan skall vara att detta ger sådana upplysningar att åhörarna förstår vad som skett, kan bedöma betydelsen av det och eventuellt bilda sig en uppfattning om den framtida utvecklingen. Som ett yttersta kriterium när det gäller större händelseförlopp kan man ofta använda just prognosvärdet: den information som ger det bästa underlaget för en prognos om den fortsatta utvecklingen är också mest relevant.

Att balansera upplysningar, t. ex. från alla inblandade aktörer, är vid denna typ av nyhetsförmedling inte alltid påkallat. När nyheten gäller konflikter mellan parter, är det emellertid givet att en redovisning av huvudaktörernas syn är nödvändig. Just relevanshänsynen, dvs. beaktandet av att auditoriet skall förstå vad som sker, nödvändiggör att mer än en aktörs synpunkter refereras. Härigenom uppkommer en viss grad av balans, men eftersom relevanskravet är överordnat kan det inte generellt bli tal om att kräva någon fullständig ”rättvisa” i behandlingen av inblandade parter.

Är syftet enbart att skildra vad konflikten gäller, eller saknas information från andra källor än de berörda parterna, kan det dock bli naturligt att sträva efter att lika fullständigt redogöra för de olika parternas synpunkt. I ett sådant fall kan man säga att en jämn balans också bäst tillgodoser relevanskraven, dvs. de båda kraven kommer inte i konflikt med varandra. Slutligen må erinras om att det finns en annan sorts nyhetsförmedling, där vid sidan om informationssyftet den huvudsakliga uppgiften är att stimulera till debatt och ställningstagande – t. ex. nyheter från en svensk valrörelse – och att där kravet på balans kan bli utslagsgivande och alltså relevanshänsynen trängas tillbaka.

Vad Portugalrapporteringen beträffar synes relevanskravet vara det grundläggande. Balanskravet kommer in supplementärt vid skildringen av konflikter mellan berörda parter. Händelseförloppet är i hög grad konfliktbetonat. Men som

vanligt berör de olika händelserna parterna i växlande grad och det är därför naturligt att utgå från att balanskravet får tillämpas med vida marginaler.

Under genomgången av föreliggande nyhetsmaterial har också en tredje frågeställning aktualiserats. Den gäller presentationen av materialet både med hänsyn till kravet på *neutral presentation* och med hänsyn till SR:s skyldighet att "hävda *de demokratiska värdena*", varom avtalets § 6 talar. Sistnämnda fråga berörs här endast i ett speciellt, terminologiskt sammanhang.

Principiellt har vid flera tillfällen uttalats, att SR:s skyldighet att hävda de demokratiska värdena inte bör influera på nyhetsförmedlingen. Sålunda förklarade radionämnden i ett ärende rörande SR:s bevakning av EM-tävlingarna i Aten bl. a. följande:

I gängse nyhetsvärdering ingår uppenbarligen inte att ta hänsyn till sådana omständigheter som den påverkan på opinionsbildningen till förmån för en odemokratisk regim i ett främmande land som nyhetsförmedlingen kan befaras få eller de officiella svenska ståndpunktstagandena till en sådan regim. Inte heller innehåller radiolagen eller avtalet något som berättigar Sveriges Radio att i nyhetsurvalet ta hänsyn av sådan art . . . skyldigheten för Sveriges Radio att i programverksamheten hävda de grundläggande demokratiska värdena ger närmast stöd för att hänsyn av nyssnämnd art inte får påverka urvalet; till de grundläggande demokratiska värdena hör en fri nyhetsförmedling, som syftar till att ge allmän tillgång till sakligt riktiga upplysningar som grundval för debatt och ståndpunktstaganden (Staffan Vängby, *Opartiskhet och saklighet*, Stockholm 1971, sid. 206).

Någon möjlighet att direkt mot källorna pröva sanningshalten hos undersökta nyhetsmeddelanden har inte förelegat. Däremot har givetvis olika rapporter kunnat jämföras med varandra.

Undersökningsmaterialet

Det material som undersökts under den studerade perioden – 19 maj – 26 juli 1975 – gäller *händelseutvecklingen i Portugal* (se bilaga 1), inklusive portugisiska ledares resor till andra länder under perioden liksom uttalanden från andra länder om vad som sker i Portugal. Däremot behandlas inte t. ex. händelser i Angola.

I första hand har samtliga inslag i Ekot och i Centralredaktionens P1-sändningar om händelseutvecklingen i Portugal studerats (80 Eko-inslag och 152 P1-inslag). Förekommer ett inslag eller telegram i identisk form, eller med ändring bara

av något enstaka ord, mer än en gång, har det inte registrerats vid de senare tillfällena (3 hela Eko-inslag och delar av några andra samt 34 hela inslag och delar av några P1-inslag har av detta skäl uteslutits). Ett annat förfarande skulle bl. a. vid jämförelse med pressen leda till svårigheter. Däremot förekommer givetvis att samma händelse omnämns i olika sammanhang, varvid registrering skett vid varje tillfälle. Vidare har de tidningskrönikor, som behandlar händelserna i Portugal medtagits (11 inslag) liksom motsvarande program i Tidsspeglern, Världen och vi, Öppen kanal och OBS! – kulturkvarten (1 inslag per programtyp).

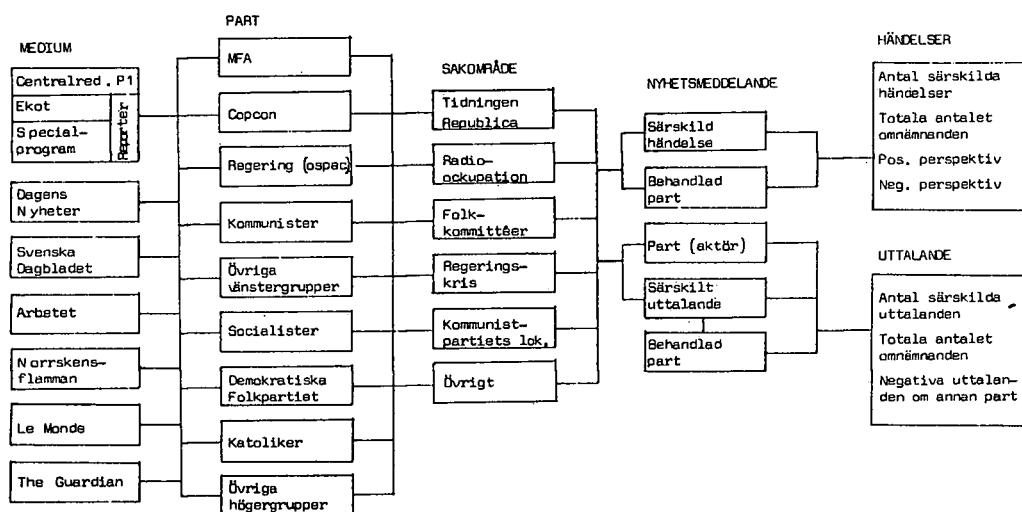
I uppdraget ingick att göra jämförelser mellan rapporteringen i SR och motsvarande rapportering i svensk och internationell press. Jämförelsen har begränsats till sex tidningar, nämligen *Arbetet*, *Dagens Nyheter*, *Norrskensflamman* och *Svenska Dagbladet* och från utlandet *Le Monde* och *The Guardian*. Samtliga tidningar, med undantag av *Norrskensflamman*, har haft egna korrespondenter i Portugal. *Norrskensflamman* bedömdes vara av speciellt intresse ur jämförelsesynpunkt. Det hade varit önskvärt att vidga särskilt studiet av den internationella pressen; det visade sig emellertid snart att redigeringsprinciperna här är så skiftande att jämförelser i vissa avseenden blir svåra att genomföra. Vad som undersökts i pressen är nyhetsmaterialet, telegram och reportage om händelserna i Portugal, inte ledare och insändare och inte heller separat redovisat bakgrundsmaterial.

Undersökningsmetod

I undersökningen har i första hand använts en systematisk, på generellt definierade kategorier byggd metod. Den är avsedd att motverka subjektivitet i karakteriseringen av mediernas innehåll och att möjliggöra mera strikta jämförelser mellan medier. För att undvika missförstånd bör det kanske understrykas, att jämförelserna i och för sig inte ger svar på frågan om vad som är rätt eller fel. Jämförelserna bidrar däremot på ett väsentligt sätt till karakteristiken av undersökta medier. Mätningen av mediainnehållet i spaltcentimeter eller tid har inte ansetts erforderlig i detta fall, däremot har antalet registreringar av olika slag räknats.

Ljudradions Portugalprogram har också granskats på ett mera konventionellt sätt genom en detaljerad analys främst av språkbruk och kommentarer. Slutsatserna bygger på båda slagen av analys.

Figur 1. De viktigaste undersökningsvariablerna
Tidsperiod: 19 maj – 26 juli 1975

Den systematiska analysen inleddes genom en bestämning av vilka aktörer på den portugisiska arenan som skulle betraktas som huvudparter. Antalet, som med hänsyn till önskemålet om överblickbarhet ej fick bli för stort, blev slutligen nio: MFA (de väpnade styrkornas rörelse – ospecificerat), Copcon (MFA:s speciella säkerhetskommando i Lissabon), regeringen (ospecificerat), kommunisterna, vänstergrupper (grupperna till vänster om kommunistpartiet), socialisterna, demokratiska folkpartiet, katolikerna och övriga högergrupper (inklusive den gamla regimens anhängare).

Därefter genomfördes den stora systematiska uppgiften att förteckna nyheter eller händelser. En fullständig händelselista erhöles efter genomläsning av samtliga i undersökningen ingående mediars rapportering om händelseutvecklingen i Portugal under den aktuella undersökningsperioden. Ur formell synpunkt kan man här skilja mellan två huvudtyper av nyhetsmeddelanden: i telegram eller av namngivna reportrar skildrade händelser samt i telegram eller av reportrar återgivna uttalanden, gjorda av olika aktörer.

Den övervägande delen av nyheterna under den undersökta perioden kunde placeras inom fem större sakområden, nämligen nyheter om tidningen Republica, radioockupationen (Radio Rena Scienza), folkkommittéerna, regeringskrisen och om angreppen på kommunistiska partiets och MDP:s (portugisiska demokratiska rörelsen) lo-

kaler; därutöver bildades en kategori för övriga händelser.

Vidare registrerades förekommande positiva och negativa perspektiv på respektive huvudparter. Såväl ordvalet som själva sakbeskrivningen kan bilda underlag för en markering. (För att åskådliggöra förfarandet återges ett antal exempel på perspektiv i bilaga 2.) Det säger sig självt att en dylik klassificering i sina enskildheter kan bli föremål för olika bedömning. Om den i huvudsak pekar i rätt riktning, om den tillämpas konsekvent och om tillämpningen inte påverkas av mediernas olika redigeringsprinciper eller liknande bör den kunna användas för att ge en ytterligare belysning av nyheternas karaktär.

Rapporterade händelser, återgivna uttalanden samt förekommande positiva resp. negativa perspektiv infördes i kodböcker. Varje händelse omfattar således en part, ett sakområde, en tidsbestämning och i händelsen förekommande positivt eller negativt perspektiv på part samt ifråga om uttalanden, förekommande negativt perspektiv på omtalad part. När någon av dessa egenskaper ändras, t. ex. genom att ett telegram övergår från att behandla en part till att behandla en annan part eller att sakområdet eller perspektivet växlar, uppstår en ny "händelse". Ett återgivet tal eller uttalande specificeras enligt samma metod.

På detta vis kom sammanlagt cirka 900 särskilda nyhetsmeddelanden att förtecknas under de ovan angivna sakområdena. Då vissa meddelanden fö-

rekommer i flera medier och/eller upprepas blev totalantalet omnämmanden av de särskilda nyhetsmeddelandena ca 4 000; på grund av att också kommentarer till uttalanden förekommer, uppgår det totala antalet analysenheter till ca 4 500, var och en innehållande 21 variabler. Det är denna långt drivna uppsplittring i delhändelser som gjort att en kvantifiering i spaltcentimeter eller tid syntys mindre angelägen.

Kontroll av tillförlitligheten i kodningen har genomförts på vissa delar av materialet. För samtliga variabler nåddes över 85 procent av överensstämmande kodningar; särskilt händelseavgränsningen och perspektivkodningen vållade vissa svårigheter, medan värdena för andra variabler närmade sig en 100-procentig överensstämmelse. Reliabilitetskontrollen ger en erinran om att här liksom i andra motsvarande undersökningar en viss osäkerhet finns inbyggd i kodningsförfarandet. Man kan emellertid förutsätta att felet icke är av den storleksordningen att den bild som framträder i resultatet i nämnvärd mån påverkas.

De gjorda kodmarkeringarna har slutligen satts in på hålkort som därefter överförts till magnetband för datamaskinell bearbetning. Undersökningsförfarandet sammanfattas i figur 1.

Nyhetsurvalet

Frågeställningarna angående urvalet av nyheter och det utrymme nyheterna fått skall vi försöka besvara genom tre slags uppgifter. Först ger vi en översiktlig bild av hur de olika nyheterna fördelas sig på de undersökta medierna, sedan går vi in på enskilda nyheter och försöker säga något om vad som saknas i ljudradion och slutligen anger vi hur uppmärksamheten fördelas mellan skilda sakområden inom de undersökta medierna.

Antalet rapporterade särskilda händelser och uttalanden, fördelade på sakområden och olika medier, redovisas i tabell 1. Den översta raden anger hela antalet nyhetsmeddelanden inom varje sakområde som registrerats, sammanlagt 874. Därefter anges motsvarande uppgift per medium samt den procentandel av hela antalet som mediet ifråga täcker. I betydande utsträckning innehåller de olika medierna samma meddelanden och därför blir summan av antalet för de enskilda medierna väsentligt större än hela antalet särskilda händelser och uttalanden.

De största sakområden som behandlas under den undersökta perioden är regeringskrisen och händelserna på tidningen Republica. Folkkommittéerna och radiookupationen kommer därefter, medan angreppen på de kommunistiska partilokalerna inte tilldrar sig någon större uppmärksamhet. Bland gruppen "Övrigt" finns både uttalanden om den portugisiska situationen, gjorda utanför Portugal, och exempelvis olika aktiviteter av den portugisiska regimens motståndare.

Av procenttalen i den yttersta högra kolumnen framgår direkt att ljudradion täcker flera nyhetsmeddelanden totalt sett (55 %) än något annat undersökt medium. Antalet nyheter i ljudradion för vart och ett av sakområdena är också störst med undantag för attackerna på det kommunistiska partiets lokaler, varom tre tidningar har mer att berätta än ljudradion. Det anförda innebär att ljudradion i hög grad inriktat sin nyhetsbevakning just på Portugalhändelserna; generellt sett brukar man kunna räkna med att de större tidningarna täcker flera nyheter än ljudradion.

Beträffande en tidning, Le Monde, blir jämförelsen med den använda tekniken icke rättvisande. Det beror på att Le Monde dels innehåller mycket fristående bakgrundsmaterial till Portugalhändelserna, vilket här inte klassificerats som nyheter, dels vid återgivande av tal och uttalande i stor utsträckning använder tekniken med spaltlånga direktcitat, medan svenska medier nöjer sig med några korta sammanfattande meningar. De skiljaktiga redigeringsprinciperna försvårar alltså här jämförelser.

Även om således ljudradion täckte en stor del av nyhetsmaterialet om Portugal återgav man dock icke mer än drygt hälften av alla meddelanden som totalt registrerats i undersökta medier. Vad var det som rönt mindre uppmärksamhet i ljudradion och vad var det som saknades?

Det som utlöste konflikten och den följande kedjan av händelser var tilldragelserna på tidningen Republica. När det gäller skildringen av dessa tilldragelser föreligger en påtaglig allmän skillnad mellan å ena sidan Le Monde, The Guardian och Svenska Dagbladet och å andra sidan ljudradion och övriga undersökta svenska medier. Inte mindre än 45 procent av de särskilda händelserna kring Republica rör frågor om pressfriheten i Le Monde – för The Guardian och Svenska Dagbladet är motsvarande siffra 36 procent – medan genom-

Tabell 1. Redovisade särskilda händelser och uttalanden per sakområde i resp. medium. Antal samt procent av hela antalet.

Medium	Sakområde						Summa	Procent
	Tidningen Republica	Radio- ockupation	Folk- kommittéer	Regerings- kris	Kommunist- partiets lokaler	Övrigt		
Registrerade särskilda händelser och uttalanden	187	64	148	254	35	186	874	100,0
<i>Ljudradion</i>								
Centralredaktionen	61	18	51	57	3	40	230	26,3
Ekot	73	25	92	110	7	64	371	42,5
Hela ljudradion	107	34	109	135	8	94	487	55,7
<i>Tidningar</i>								
Dagens Nyheter	67	25	59	95	17	62	325	37,2
Svenska Dagbladet	69	28	67	95	14	67	340	38,9
Arbetet	85	18	47	82	5	51	288	33,0
Norrskensflamman	14	—	13	22	4	9	62	7,0
Le Monde	79	20	43	80	6	55	283	32,4
The Guardian	46	17	28	63	12	81	247	28,3

snittet för övriga medier blir 24 procent.¹ Detta betyder att enskildheter i presslagstiftningen, uttalanden om det rättsliga läget, pressrådets ställningstagande etc. ägnas väsentlig större uppmärksamhet i de förstnämnda medierna. I ljudradion är det däremot inte den rättsliga aspekten som dominerar utan snarast den politiska maktkampen kring Republica, och de olika turerna i denna kamp.

Det förefaller som om valet av detta sätt att belysa händelserna är ett alternativ som sakligt sett är fullt godtagbart. Man undviker därigenom att komma in på en rad formella och juridiska frågor och olika, mer eller mindre omstridda detaljer i själva händelseförloppet.² I stället kan man koncentrera sig på väsentliga punkter i det större skeendet.

Under rubriken "Övrigt" har The Guardian ett stort antal unika nyheter. En del av dem gäller olika slag av aktiviteter av den gamla regimens män, en del har mera kuriosakaraktär. Bland "Övrigt" förekommer t. ex. i Le Monde och Arbetet en nyhet som saknas i ljudradion och övriga undersökta medier: en av MFA utförd hemlig opinionsmätning skulle ha visat att socialisterna fått över 51 procent av rösterna och att kommunisterna minskat.

En inspektion, nyhet för nyhet inom de stora sakområdena, ger emellertid i det alldeles övervägande antalet fall inte underlag för kritik mot ljudradion för att ha försummat väsentliga meddelanden, även om det är givet att enskildheter i nyhetsurvalet alltid kan diskuteras.

Två särskilda händelser finns det dock skäl att stanna närmare inför. Den ena gäller det s. k. Ponomarev-dokumentet. Socialisterna uppgav att detta var en hemlig kommunistisk strategisk plan över hur man tillskansar sig makten i ett land och att dokumentet hade legat till grund för kommunisternas agerande i Portugal. Det var när Republica skulle publicera detta dokument som ockupationen av tidningen inleddes. Ljudradion behandlar icke Ponomarev-dokumentet, medan Le Monde har inte mindre än sex speciella nyheter därom och The Guardian två. Av de undersökta svenska tidningarna behandlas dokumentet i Dagens

Nyheter, Norrskensflamman och Svenska Dagbladet.

Den andra händelsen gäller en intervju med kommunistledaren Cunhal, utförd av den italienska journalisten Oriana Fallaci och publicerad i några tidskrifter. I intervjun förklarar Cunhal att han är ointresserad av de demokratiska spelreglerna: bl. a. sägs att valprocessen bara är ett marginellt komplement till det revolutionära skeendet och att det i Portugal inte längre existerar några förutsättningar för en demokrati i västeuropeisk mening. För Cunhal betyder demokrati frihet från kapitalism och monopolistiska maktintressen. I ljudradion finns denna intervju enbart omnämnd genom ett pressklipp i tidningskrönikan samt i ett referat, ca en månad efter intervjuens publicering, i OBS! – kulturkvarten.

Både Ponomarev-dokumentet och den nämnda intervjun måste betecknas som viktiga inslag i det skildrade händelseförloppet. Båda ämnena var också kontroversiella. Bl. a. bestred kommunisterna att Ponomarev-dokumentet skulle ha varit hemligt och att kommunistledaren skulle ha blivit korrekt återgiven i intervjun. Just om man vill skildra händelseutvecklingen i Portugal i första hand som en maktkamp mellan socialister och kommunister, kunde dessa nyheter ha utgjort en utgångspunkt för en analys av kommunisternas syn på läget. Som ett led i denna maktkamp hade de båda händelserna, i varje fall i en första omgång, en klar slagsida till förmån för socialisterna och till nackdel för kommunisterna.

Vi skall nu övergå till att jämföra vilken vikt de undersökta medierna lägger vid olika sakområden. Siffrorna i tabell 2 utgöres av procenttal med undantag för den yttersta högra kolumnen. Vad som här redovisas är inte andelen särskilda nyhetsmeddelanden i varje medium, utan procenttalen bygger på samtliga registrerade omnämmanden av särskilda nyhetsmeddelanden, dvs. många nyhetsmeddelanden omnämns flera gånger. Av en jämförelse medium för medium mellan summasiffrorna i tabell 1 och 2 framgår att varje särskilt nyhetsmeddelande i genomsnitt omnämns cirka tre gånger i ljudradion, medan för pressens vidkommande förnyade omnämmanden inte är lika vanliga. Beträffande Ekot har här separata uppgifter också lämnats för de redaktörer eller reportrar som i någon större utsträckning medverkat i programmen.

Beträffande regeringskrisen ligger den genomsnittliga siffran för Sveriges Radio på exakt samma nivå som för flera andra undersökta medier.

1 Norrskensflamman, som saknar notering på pressfrihetsfrågorna, är ej medräknad.

2 Jfr däremot en uppsats vid källseminariet vid Journalisthögskolan i Stockholm från höstterminen 1975, Fallet Republica i 5 dagstidningar, vilken till väsentlig del just sysslar med dylika detaljfrågor.

Tabell 2. Omnämningen av redovisade händelser och återgivna uttalanden per sakområde. Procentuell fördelning i resp. medier samt totalt antal.

Medium	Sakområde						Procent ¹	Totalt antal
	Tidningen Republica	Radio- ockupation	Folk- kommittéer	Regerings- kris	Kommunist- partiets lokaler	Övrigt		
Centralredaktionen	32	7	25	24	1	12	100	414
Ekot	21	5	32	30	1	10	100	852
<i>därav reportrar:</i>								
L.G. Erlandsson	12	—	71	10	—	7	100	41
Bo Karlström	54	—	18	25	—	4	100	28
J-O. Pettersson	37	7	14	22	—	19	100	83
Knut Ståhlberg	31	—	31	32	—	6	100	109
Mats Sundgren	11	9	34	32	3	11	100	358
Övriga (spec progr)	25	2	22	27	1	12	100	153
Hela ljudradion	25	5	30	28	1	11	100	1 419
Dagens Nyheter	28	6	19	28	4	16	100	544
Svenska Dagbladet	25	7	20	28	3	17	100	571
Arbetet	35	5	16	28	2	14	100	468
Norrskensflamman	24	—	25	31	7	12	100	83
Le Monde	29	7	16	27	2	19	100	301
The Guardian	19	7	12	26	5	32	100	260
Totalt								3 646

¹ På grund av avrundning varierar procentsiffrornas totalsumma mellan 99 och 101 procent.

Om radioockupationen och de kommunistiska partilokalerna gäller vidare, att de fått en jämförelsevis liten uppmärksamhet i samtliga medier. Inom övrig-kategorin har Sveriges Radio ganska liten andel material medan, såsom förut nämnts, the Guardian här intar en särställning.

Skillnader av intresse framträder beträffande de två stora återstående kategorierna. Sveriges Radio har väsentligt mer om folkkommittéerna än något annat undersökt medium: Arbetet ägnar exempelvis 16 procent av sin uppmärksamhet åt denna företeelse mot 30 procent för Sveriges Radio. Beträffande tidningen Republica är läget omvänt: 35 procent i Arbetet mot 25 procent för ljudradion totalt och enbart 21 procent för Ekot. Sistnämnda siffror ligger som synes lägre än för något annat undersökt svenskt medium. Centralredaktionen har 32 procent av sina nyheter om Republica-affären.

Det kan på denna punkt vara av intresse att se på de enskilda reportrarnas bidrag till tyngdpunktsfördelningen i rapporteringen (några reportrar som endast medverkat i obetydlig mån har uteslutits). Såsom framgår av totalsiffrorna svarar Mats Sundgren för närmare hälften av Ekots hela nyhetsmaterial (och drygt hälften av antalet särskilda händelser), medan de övriga reportrarna endast bidrar i mindre mån. Innehållet av deras bidrag blir därför i hög grad beroende av vid vilken speciell tidpunkt de kommit att medverka; även för Sundgren kan tillfälligheter av detta slag spela någon roll (bl. a. föreligger en lång lucka i hans rapportering under senare delen av juni). Både när det gäller den låga siffran för Republica och den höga siffran för folkkommittéerna är det framför allt Mats Sundgrens rapportering som ger utslag (L. G. Erlandssons 71 procent på folkkommittéerna är bara räknat på sammanlagt 41 nyhetsinslag).

Som tidigare framhållits är det i första hand relevansbedömningen som bör prägla nyhetsurvalet. Det stora intresse Mats Sundgren ägnar folkkommittéerna och den däremot svarande nedtoningen av Republica-affären syns också direkt kunna leda tillbaka till hans bedömning av vad som var väsentligt för den fortsatta utvecklingen i Portugal. Det framgår sålunda ganska klart av Mats Sundgrens uttalanden vid denna tid, att han tror på folkkommittéernas framtid och en utveckling bort från ett parlamentariskt system byggt på partier (jfr t. ex. två Ekot den 17/7 samt ett stort inslag i Tidsspegeln 24/7). Han rapporterar t. o. m. som "en allmän uppfattning bland bedö-

mare här, att även kommunistpartiet i viss mån har passerats av den revolutionära utvecklingen i Portugal" (Lunchkot 17/7). Har man denna syn på utvecklingen är det ganska naturligt att man ägnar stor uppmärksamhet åt folkkommittéerna och betraktar Republica-affären som en mindre väsentlig incident. Det finns här skäl att erinra om att det vid den aktuella tidpunkten var utomordentligt svårt att förutsäga hur framtiden i Portugal skulle gestalta sig (jfr bilaga_1).

Sammanfattningsvis har vi alltså funnit att ljudradion haft en omfattande bevakning om Portugal-händelserna, att några händelser av intresse saknas och att Ekot fördelar tyngdpunkten i sin bevakning på ett delvis annat sätt än övriga undersökta medier, varvid särskilt Mats Sundgrens rapportering spelar en roll.

Belysningen av berörda parter

Som ett led i behandlingen av frågan om nyhetsurvalet har vi i föregående avsnitt uppmärksammat nyhetsmaterialets fördelning på ett antal stora sakområden. Vad vi nu i första hand skall göra är att se hur nyhetsmeddelandena fördelar sig på berörda parter.

Såsom förut nämnts kan nyhetsmeddelandena uppdelas i två huvudkategorier, nämligen rapporterade händelser och återgivna uttalanden. Just för att pröva frågan om partiskhet vid belysning av aktörer är den sistnämnda kategorin av speciellt intresse. Man kan nämligen utgå från att det i det alldeles övervägande antalet fall uppfattas som förmånligt för en part att själv få komma till tals och framföra sina egna synpunkter. Det är givetvis möjligt att placera citat i ett sådant sammanhang och kommentera citatet på ett sådant sätt att intrycket snarast blivit negativt för den citerade. Detta måste dock betraktas som undantagsfall.

Vi presenterar således i tabell 3 en sammanställning som visar frekvensen av återgivna uttalanden per part i respektive medium (en tabell där även redovisade händelser medtagits återfinns i bilaga 3). Liksom tidigare är de absoluttal som procentalen beräknats på angivna längst till höger. Det omedelbara intryck man får är att skillnaderna mellan flertalet medier är mycket måttliga (vi har här uteslutit Le Monde och The Guardian med hänsyn till att bilden i varje fall för den förstnämnda tidningen såsom nämnts knappast blir rättvisande).

Skillnaderna mellan Centralredaktionen, Ekot, Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet och Arbetet

Tabell 3. Omnämnda uttalanden per part i resp. medium. Procentuell fördelning och totalt antal.

Medium	Part										Procent ¹	Totalt antal
	MFA	Copcon	Regeringen	Kommunist.	Vänstergrupp	Socialister	Demokr. folkp.	Katoliker	Högergrupp	Övriga		
Centralred.	24	6	5	13	2	37	9	1	–	3	100	141
Ekot	20	10	5	13	4	40	5	1	–	1	100	340
därav reportrar:												
L.G. Erlandsson	10	–	–	–	–	90	–	–	–	–	100	10
Bo Karlström	7	7	–	–	–	67	7	7	–	–	100	13
J-O Pettersson	29	26	–	15	6	18	–	3	–	3	100	34
Knut Ståhlberg	25	9	2	5	–	55	–	–	–	4	100	56
Mats Sundgren	17	10	7	16	6	35	6	1	–	1	100	140
Övriga (spec program)	19	2	4	28	–	43	2	–	–	2	100	53
Hela ljudradion	21	8	5	15	3	40	6	1	–	2	100	534
Dagens Nyheter	21	7	6	10	3	41	8	1	–	3	100	220
Svenska Dagbladet	20	9	7	12	4	36	8	1	0	2	100	245
Arbetet	15	5	5	13	1	49	7	1	–	3	100	202
Norrskensflamman	35	5	5	28	–	23	–	–	–	5	100	40
Totalt												1 241

¹ På grund av avrundning varierar procentsiffrornas totalsumma mellan 99 och 101 procent.

begränsar sig i de flesta fall till några få procentenheter. Man kan exempelvis notera att Arbetet har den högsta procentsiffran för den socialistiska parten och den lägsta för MFA. Den enda tidning som avviker mera påtagligt är Norrskensflamman med klart högre andel för kommunister och MFA och lägre andel för socialister än något annat undersökt medium. Inte heller framträder andra skillnader mellan medarbetarna på Ekot än sådana som kan förklaras av rapporteringens ringa omfattning. Den utomordentligt stora överensstämmelsen mellan flertalet medier belyses ytterligare genom en i bilaga 3 intagen korrelationsmatris. För fem medier växlar korrelationerna mellan .992 och .947; endast vid jämförelse med Norrskensflamman blir värdena genomgående lägre eller .617 och .783.

Om man uppfattar den väsentliga konflikten som en tvåpartskonflikt med socialisterna som den ena huvudparten och med MFA, Copcon och kommunisterna som olika slags motparter, kan man också konstatera en nära nog jämn balans, i absoluta termer, mellan socialisterna och de tre övriga parterna. Det väsentliga intrycket av denna redovisning blir, att åtminstone huvudparterna i de skildrade Portugalhändelserna har fått komma direkt till tals i en utsträckning som ger utrymme för en saklig och opartisk framställning.

Vi övergår nu till att använda det mest känsliga men också det mest vanskliga instrumentet när det gäller att spåra inverkan av eventuell partiskhet i rapporteringen, nämligen förekommande positiva respektive negativa perspektiv på de berörda parterna. Tre saker är det av vikt att härvid hålla i minnet: dels lider själva instrumentet eller mätningen oundvikligen av en viss osäkerhet, dels beror inte bara förekommande markeringar på det ordval som användes utan ofta också på själva händelsens art, vilket kan leda till att en part kommer bättre eller sämre ut helt enkelt på grund av själva händelseförloppet, dels slutligen har den övervägande delen av nyhetsmaterialet karakteriserats som neutralt, dvs. ej föranlett perspektivmarkering.

Det är alltså med dessa reservationer i minnet som man bör granska tabell 4, där antalet positiva och negativa perspektiv summerats. Alla positiva och ca hälften av de negativa perspektiven är häm-

tade från skildrade händelser och kommentarer, ett antal av de negativa perspektiven från refererade uttalanden, dvs. den som uttalar sig kritiserar därvid också annan part.¹

Generellt gäller att de negativa perspektiven antalsmässigt starkt dominerar. Beträffande de parter som över huvud föga observeras – högergrupperna, katolikerna och regeringen – gäller genomgående att de fått få markeringar och att de negativa överväger. Demokratiska folkpartiet har fått några flera markeringar och här överväger de positiva, vilket beror på att partiet under hela krisen spelade en ganska undanskymd roll men när det omnämndes skedde det i samband med erinringar om partiets valframgångar och demokratiska sinnelag. Copcon och vänstergrupperna hör också till de inte alltför ofta behandlade parterna som nästan genomgående fått negativa markeringar; några enstaka positiva perspektiv förekommer i Ekot.

Största intresset anknyter till de tre återstående större parterna, MFA, kommunister och socialister. De negativa perspektiven på MFA och kommunister överväger starkt. I tidningarna noteras endast några enstaka positiva markeringar för MFA, i ljudradion är antalet större men slutsumman blir 20 positiva mot 132 negativa. Förhållandena är i det närmaste likartade beträffande kommunisterna. Även där överväger de negativa perspektiven mycket kraftigt både i pressen och i ljudradion; av de noterade positiva perspektiven återfinns ungefär fem sjättedelar i ljudradion.

Den sista stora parten, socialisterna, behandlas däremot på ett annat sätt. I Svenska Dagbladet, Dagens Nyheter och Arbetet föreligger i nämnd ordning en alltmer markerad övervikt för positiva perspektiv. Endast Norrskensflamman har alla sina markeringar i den negativa boxen. I ljudradion totalt föreligger en viss övervikt för de negativa perspektiven, 90–71. Här skiljer sig de olika redaktionerna något åt på så vis att Centralredaktionen och specialprogrammen innehåller en viss övervikt för den positiva sidan, medan framför allt Ekot har ungefär en dubbel övervikt för de negativa perspektiven.

Såsom framgår av tabellen beror sistnämnda förhållande på Mats Sundgrens rapportering. (Övriga reportrar svarar för resten av perspektiven inom Ekot, men de har ej särredovisats på grund av det jämförelsevis ringa antalet perspektiv per reporter.) Här blir alltså Sundgrens medverkan utslagsgivande för perspektivbalansen. När det gäller kommunister och MFA överväger

¹ Jfr motsvarande tabell i bilaga 3, av vilken bl. a. framgår att storstadspressen nästan inte har några negativa perspektiv på socialisterna; de negativa perspektiven i tabell 4 härrör alltså nästan enbart från återgivna negativa uttalanden.

Tabell 4. Positiva resp. negativa perspektiv i kommentarer samt negativa perspektiv i uttalanden. Antal per part i olika medier.

Medium	Part										Totalt antal									
	MFA		Copcon		Rege- ringen		Kommun- ister		Vänster- grupper		Socia- lister		Demokr. folkpart.		Kato- liker		Höger- grupper			
	pos	neg	pos	neg	pos	neg	pos	neg	pos	neg	pos	neg	pos	neg	pos	neg	pos	neg		
Centralredaktionen	-	14	-	3	-	-	-	13	-	3	12	7	5	-	2	-	-	-	19	40
Ekot	9	72	4	10	-	3	11	50	1	3	25	52	5	-	1	7	-	3	56	200
därav:																				
Mats Sundgren	9	17	3	-	-	1	9	21	1	1	1	33	1	-	-	5	-	2	24	80
Tidningskrönika ¹	5	44	-	3	-	-	3	28	-	1	14	17	4	1	-	-	-	-	26	94
Övriga (spec. progr.)	6	2	-	1	-	-	7	28	-	-	20	14	2	-	-	2	-	-	35	47
Hela ljudradion	20	132	4	17	-	3	21	119	1	7	71	90	16	1	3	9	-	3	136	381
Dagens Nyheter	2	51	-	4	-	2	2	48	-	5	34	16	8	-	-	2	1	1	47	129
Svenska Dagbladet	1	44	-	9	-	-	-	38	-	8	30	21	10	1	2	3	-	2	43	126
Arbetet	-	72	-	5	-	1	-	57	-	7	50	15	6	-	2	3	1	6	59	166
Norrskensflamman	1	1	-	-	-	-	2	-	-	2	-	30	-	2	-	3	-	1	3	39
Totalt	24	300	4	35	-	6	25	262	1	29	185	172	40	4	7	20	2	13	288	841

¹ I denna tabell har tidningskrönikan särredovisats på de många förekommande perspektiven. I tabellerna rörande nyhetsmeddelanden spelar tidningskrönikan en liten roll och har därför inlagts under specialprogrammen.

även hos Sundgren de negativa perspektiven men flertalet av de positiva perspektiven kommer också från honom. Det är alltså framför allt genom sin negativa belysning av det socialistiska partiet i Portugal som Mats Sundgren skiljer sig från flertalet andra rapportörer. – Liksom beträffande dessa gäller också för Sundgren att en stor del av rapporteringen ej perspektivmarkerats, dvs. bedömts som neutral.

Jag vill på denna punkt tillfoga den upplysningen att en första snabb genomgång av Eko-materialet inte gav intryck av att Mats Sundgren (bortsett från vissa formuleringar, av vilka flera berörs i nästa avsnitt) på något mera markerat sätt skilde sig från övriga reportrar. Det var först den formaliserade systematiska analysen samt ett ingående detaljstudium av texterna som gav en delvis annan bild.

Den positiva framtoning som socialistpartiet får i flertalet undersökta medier liksom den övervägande negativa framtoningen för MFA och kommunisterna är i första hand resultatet av att man anlägger allmänna demokratiska perspektiv: respekt för folkviljan uttryckt i val samt stöd åt pressfriheten. Om man från perspektivlistan väljer ut sådana som har en direkt anknytning till de nämnda demokratiska perspektiven, visar sig dessa svara för den alldeles övervägande delen av positiva perspektivmarkeringar för socialisterna i alla medier och för mellan ungefär 15–50 % av de negativa perspektiven på MFA och kommunisterna. Det förhållandet att Mats Sundgren endast i mycket liten utsträckning aktualiserar dessa perspektiv förklarar varför hans bild av socialisterna avviker.

För svensk publik kan det sägas vara ett legitimt och väsentligt intresse att få veta vad som sker med de demokratiska värdena i olika länder. En nyhetsrapportering härom får (liksom när det gäller politiska förföljelser, tortyr etc.) en perspektivmässig slagsida: de demokratiska krafterna erhåller en positiv, de andra en negativ belysning. Härtill an knyter ju också direkt den genomförda perspektivklassificeringen.

Risken med denna typ av nyhetsförmedling är att ett dominerande demokratiskt perspektiv kan leda till ensidighet i belysning och bedömning av andra företeelser och alltså påverka nyhetsförmedlingen i övrigt. Att MFA och kommunisterna, även i fall där de demokratiska perspektiven inte omedelbart är aktuella, får en så genomgående negativ behandling kan således ge anledning till misstankar om en sådan ensidighet. Här åstad-

kommer ljudradion, väsentligen genom Mats Sundgren, en något mer balanserad bild.

Vad hela ljudradions perspektivbalans för socialisterna beträffar avviker den alltså inte fullt så mycket från bilden av de två andra huvudparterna som fallet är i de tre storstadstidningarna. I och för sig kan detta tolkas som uttryck för en strävan till opartiskhet från ljudradions sida. Att resultatet till en del är beroende av en individuell insats som beträffande socialisterna framträder som ganska ensidigt negativ, är mindre tillfredsställande.

Vi har i detta avsnitt redovisat två huvudresultat. Det ena, som gällde återgivna uttalanden, pekade ganska entydigt på att åtminstone huvudparterna i de skildrade Portugalhändelserna fått komma till tals i en utsträckning som ger utrymme för en saklig och opartisk framställning. Detta är ett väsentligt resultat.

Det andra resultatet gäller de positiva och negativa perspektiven på parterna och ger ett mera osäkert mått men torde ändå i grova drag riktigt karakterisera kommentarer och återgivna uttalanden om andra parter. Härvid framkommer att i samtliga undersökta medier utom Norrskensflaman socialisterna får en väsentligt förmånligare belysning än de två andra huvudparterna MFA och kommunisterna. Anledningen är i första hand de demokratiska perspektiven på händelseförloppet. Ljudradion uppvisar en något mera likartad behandling av parterna: även för socialisterna finns en viss övervikt av negativa perspektiv.

Neutral presentation och demokratiska värden

Presentationen av nyheterna skall vara neutral på så vis att kommentatorns egna värderingar inte kommer till uttryck. Neutraliteten kan betraktas som ett utflöde av opartiskhetskravet. Men saklighetskravet kan också aktualiseras i samband med kravet på en opartisk presentation: sakförhållanden får inte arrangeras eller beskrivas på ett sådant sätt att viss part genom själva presentationen gynnas eller missgynnas. Det finns skäl att granska några inslag i Portugalrapporteringen från dessa synpunkter.

När Mats Sundgren den 19 maj i den första rapporten om ockupationen av Republica ger en slags bakgrundsbeskrivning heter det, att "bland journalisterna och nere i tryckeriet, där jäste missnöjet med tidningsledningen" och konflikten skildras som en motsättning mellan "ledningen" och "personalen" (Lunchebot 20/5), senare "ägarna och de anställda" (t. ex. Dagens Eko

8/6). – Denna framställning, som tycks förutsätta att det övervägande flertalet av journaliserna stod på den tekniska personalens sida mot utgivaren, Rego, strider mot den beskrivning av saken som i övrigt framkommit.

Redan samma dag "balanseras" skildringen av Republica-affären genom Knut Ståhlbergs medverkan (Dagens Eko 20/5). Där framföres i stället socialistledaren Soares' bild av händelseförloppet. Ståhlbergs framställningssätt gör att det här, liksom också i andra fall, ibland är svårare att veta vem det är som talar: "Man" ser "med pessimism" på den fortsatta utvecklingen etc. Kravet på neutralitet i presentationen blir svårt att upprätthålla med en dylik presentationsteknik.

Vad själva sakframställningen beträffar kan nämnas att Knut Ståhlberg flera gånger talar om den "kommunistiska ockupationen" av tidningen Republica (t. ex. Lunchekot 25/5) – en beskrivning som knappast heller har full täckning i föreliggande mer detaljerade rapporter.

Bland andra uppgifter om Republica-affären kan nämnas Mats Sundgrens uttalande om att den "förstorades" (Dagens Eko 8/6) och att den av socialisterna "tagits som en motivering för att lämna regeringen just nu", eventuellt för att "slippa ta ansvar" för de väntade hårda ekonomiska åtstramningsåtgärderna (Kvällsekot 11/7) – en mera närliggande tolkning är väl att socialisternas beslut att sätta hårt mot hårt syftade till att förmå MFA att be dem komma tillbaka och ge dem ett förstärkt inflytande (och därmed ökat ansvar).

En serie rapporter som det finns skäl att uppmärksamma i detta sammanhang gäller själva slutfasen i den aktuella utvecklingen. Det är "kring socialisterna och katolikerna" som "motståndet mot utvecklingen här i landet" formeras (Morgonekot 14/7). När Mats Sundgren vidare beskriver läget inför de väntade socialismötena, överväger rösterna från socialisternas kritiker (Dagens Eko 18/7). Så kommer referatet från det stora socialismötet med krav på Goncalves avgång och med starkt framhävande av den emotionella stämningen vid mötet. Under följande dagar rapporteras sedan dels att radion är fylld av kritik mot Soares (Dagens Eko 20/7), dels att Vasco Goncalves är "dagens namn" i tidningarna (Dagens Eko 21/7). Sistnämnda förhållanden meddelas utan att kommentatorn erinrar om massmediesituationen i Portugal.

På liknande sätt har Sundgren tidigare infört en lång intervju med chefen för den portugisiska radion, som presenteras som en auktoritet och som får bemöta kritiken mot kommunistdominans in-

om massmedierna utan att hans egen position i denna konflikt berörs. Även hos honom återfinns för övrigt uttrycket att Republica-affären "förstorats upp" och att den gällde en konflikt mellan "personalen" och "redaktionsledningen" (Dagens Eko 1/6).

Det är svårt att undgå intrycket att det är en mot socialistpartiet riktad negativ tendens som framträder i dessa exempel; i många andra fall finns inte skäl för ett sådant omdöme. Antagligen är det riktigt att säga att i vissa andra reportrar inlägg snarast kan spåras en motsatt tendens. Det ligger emellertid enklare till för dem, eftersom de bara behöver anknyta till gängse demokratiska perspektiv för att socialisterna skall få en positiv framtoning.

Av särskilt intresse är användningen av *begreppet demokrati*. Språkbruket i ljudradions sändningar är här mycket växlande. Ibland följer ljudradion det vanliga svenska språkbruket som också socialisterna i Portugal i huvudsak ansluter sig till: det talas t. ex. om risken för "att partisystemet upphävs och därmed demokratin i Portugal" (Dagens Eko 21/5), om att socialisterna kräver "respekt för demokratin" och att "valen demokratiskt skall återspeglas" (Morgonekot 24/5) osv. I Tidningskrönikan dominerar också det svenska språkbruket.

Men det finns även inslag av ett delvis annat språkbruk, där den "västerländska" demokratin snarast är något "traditionellt" som utvecklingen håller på att gå ifrån (jfr Cunhals språkbruk i den nämnda intervjun). Mats Sundgren skiljer mellan förespråkare för "en demokrati byggd huvudsakligen på de politiska partierna" och förespråkare för "ett socialistiskt system" (Dagens Eko 2/7). Han talar om en utveckling "ifrån det traditionella västerländska parlamentariska systemet till den blandning av östeuropeisk folkdemokrati och tredje-världenssocialism" som MFA föreslagit (Lunchekot 17/7). Folkkommittéerna eller arbetarråden beskrivs som ett steg mot "direkt demokrati" (P1 21/6, 22/6) eller som ett steg från "en indirekt demokrati, av den typ som finns i västeuropa, till en mera direkt demokrati" (Mats Sundgren, Lunchekot 9/7).

Ibland har man genom själva uttryckssättet markerat att språkbruket ifråga om demokrati växlar: Nordens fackliga organisationer har beslutat att ej upprätta förbindelser med Intersindical (en facklig centralorganisation) förrän "som man säger" den demokratiska utvecklingen i Portugal fullföljs (P1 24/6). Portugals socialistparti uppmå-

nade sina medlemmar att aktivt delta i "som det hette" försvaret för demokratin (P1 10/7), Sverige stöder den demokratiska utvecklingen i Portugal, "som det heter" (Mats Sundgren, Dagens Eko 17/6).

Den terminologiska oklarheten när det gäller begreppet demokrati ställer SR liksom övriga massmedier inför påtagliga problem både vid beskrivning av fakta och vid behandling av debatter inom detta område. För att auditoriet skall förstå vad det gäller är en såvitt möjligt enhetlig terminologi önskvärd. Vid valet av terminologi förefaller det rimligt att till utgångspunkt ta den förhärskande svenska terminologin, exempelvis sådan den kommer till uttryck i den nya regeringsformen: "Den svenska folkstyrelsen bygger på fri åsiktsbildning och på allmän och lika rösträtt. Den förverkligas genom ett representativt och parlamentariskt statskick och genom kommunal självstyrelse" (Regeringsformen 1 kap. 1 §).

Detta innebär givetvis inte att man skall fördöja att också andra demokratiuppfattningar föreligger. Väsentligt är endast att man har en gemensam utgångspunkt, ett slags grundläggande språkbruk. Att detta språkbruk inte är allmängiltigt, kan sedan vid behov markeras.

Av det sagda följer att om man talar om demokratiska institutioner och demokratiska idéer av den typ som präglar vårt land, bör man kunna tala om demokrati så att säga rakt fram utan några särskilda förklaringar eller markeringar. När det gäller institutioner och idéer, som enligt en annan terminologi betecknas som demokratiska, kan man antingen underlåta att använda detta uttryckssätt eller också, om det är behövt, tala om demokrati men med en markering av att detta

avviker från det gängse språkbruket. I tre nyss citerade fall har man inom ljudradion råkat göra tvärtom: man har använt det särskilda uttryckssättet för markering av distans, "som det heter" el. dyl., när det gäller demokrati av svensk typ.

Ett speciellt problem utgör talet om "direktdemokrati" i samband med folkkommittéerna. Ett sådant språkbruk används också i Sverige på tal om olika slag av decentraliserade beslutsformer. Om man emellertid utgick från att folkkommittéerna skulle komma att bli ett väsentligt inslag i den portugisiska statens styrelse är saken ett annat: antingen får man då förutsätta, såsom i MFA:s sista plan, att på de lokala kommittéerna baseras en central folkkommitté eller också får man tänka sig att den nödvändiga enhetligheten i de lokala folkkommittéernas beslut skapas genom någon bakom den stående kraft, t. ex. det kommunistiska partiet eller MFA. I båda fallen förefaller talet om folkkommittéerna som "direktdemokratiska" organ inte särskilt adekvat. Lösningen på problemen synes vara att antingen avstå från att karakterisera folkkommittéerna som direktdemokratiska eller också antyda att det här är en tveksam terminologi.

En lösning i huvudsak efter dessa linjer av här behandlade terminologiska frågor skulle kunna betraktas som en tillämpning, på nyhetsområdet, av kravet på SR att hävda de demokratiska värdena. Ett dylikt terminologival påverkar inte nyhetsurvalet. En någorlunda enhetlig terminologi underlättar däremot förståelsen av nyhetsmeddelandena och just denna terminologi skulle bidra till att ge konkretion åt den svenska synen på de demokratiska värdena.¹ Portugalrapporteringen har på olika sätt aktualiserat denna fråga men den har också en mer eller mindre permanent aktualitet.

Sammanfattning

Undersökningen av ljudradions nyhetsbevakning av Portugalhändelserna har i första hand visat, att denna bevakning varit av stor omfattning och att fler enskilda nyheter behandlas än i något annat studerat medium. Mot denna bakgrund är det förhållandet, att några särskilda, jämförelsevis intressanta nyhetsinslag mer eller mindre förbigåtts, i sig av ringa betydelse.

När det gäller tyngdpunkten i bevakningen, avviker ljudradion i viss mån från övriga medier genom att de s. k. folkkommittéerna ägnas större uppmärksamhet och händelsen kring tidningen

¹ En delvis likartad terminologifråga gäller beteckningen på östblocket och vissa andra stater. I anslutning till den terminologi som dessa stater själva numera använder, men också i anslutning till en vanlig amerikansk terminologi, kallas de ofta "de socialistiska länderna" eller staterna (jfr t. ex. Dagens Eko 26/7). Både inom dessa länder och i USA saknar man, fast av olika skäl, intresse av att göra en distinktion mellan en socialistisk och en kommunistisk stat. I Sverige, där det största partiet säger sig eftersträva socialism men bestämt tar avstånd från det kommunistiska systemet, blir däremot en dylik terminologi förvirrande. Till förvirringen bidrar också tillkomsten av nya "socialistiska" stater i t. ex. Afrika av helt annat slag än de nyss berörda. Den rimligaste lösningen synes vara att konsekvent benämna stater, där ett kommunistiskt parti intar en helt dominerande ställning, för "kommunistiska stater".

Republica en något mindre uppmärksamhet än vad som i övrigt är fallet. Dessa avvikelser tycks kunna förklaras av en delvis annan relevansbedömning, för vilken vissa saksål kan åberopas.

Vad beträffar den belysning parterna i Portugalhändelserna fått, kan till en början konstateras att samtliga huvudparter genom direkta citat och referat av uttalanden presenterats i en utsträckning som förefaller tillfredsställande och balanserad. Socialistpartiet, den ena huvudparten, har sålunda fått ungefär lika stor uppmärksamhet som dess motparter i det aktuella händelseförloppet, MFA och det kommunistiska partiet tillsammans. Härvidlag är också överensstämmelsen mellan flertalet medier påfallande.

De i undersökta medier registrerade positiva och negativa perspektiven på parterna och deras agerande ger en kompletterande information om hur parterna behandlas. Härvid framkommer att socialisterna genomgående i alla medier – med undantag för Norrskensflamman – får en väsentligt förmånligare perspektivbalans än kommunisterna och MFA. De sistnämnda två parterna erhåller i de undersökta svenska storstadstidningarna nästan enbart negativa perspektiv, medan socialisternas positiva perspektiv starkt överväger. Till väsentlig del beror detta på att man anlägger allmänt demokratiska perspektiv – respekt för valutslaget och för pressfriheten – på händelseutvecklingen.

Andelen demokratiska perspektiv är ungefär lika stor i ljudradion som i nämnda storstadstidningar, men den totala perspektivbalansen blir något annorlunda. Även i ljudradion finns stark övervikt för de negativa perspektiven på MFA och kommunisterna (ungefär 6–1) men det finns också ett antal positiva perspektiv. För socialisterna registreras likaledes en övervikt för negativa perspektiv (i proportion 9–7). Generellt sett kan man tolka den något jämnare perspektivfördelningen i ljudradion som resultat av en strävan att uppfylla opartiskhetskravet, i en situation där själva händelseförloppet och de demokratiska perspektiv som därigenom aktualiseras utesluter en fullständig balans.

De ovan noterade avvikelserna mellan ljudradion och exempelvis de nämnda storstadstidningarna kan helt eller delvis återföras på den omfattande rapportering som en av Eko-medarbetarna, Mats Sundgren, svarat för. Den avvikande relevansbedömningen synes möjlig att sakligt försvära. Att ge någon positiv belysning åt andra parter än socialisterna kan, med hänsyn till perspektiv-

balansen i stort, snarast betraktas som en förtjänst. Däremot framträder hos Sundgren i registrerade perspektiv och i vissa kommentarer, som exemplifierats i föregående avsnitt, en ensidigt negativ syn på det socialistiska partiet i Portugal. Eftersom opartiskhet i nyhetsförmedlingen inte skall uppnås genom att på olika sätt partiska rapportörer balanserar varandra, är en dylik ensidighet inte tillfredsställande. – Två saker bör dock i detta sammanhang påpekas. Kritiken gäller endast vissa inslag i Sundgrens rapportering; i många fall finns inte skäl för någon kritik. Vidare torde det just vara därför att Mats Sundgren i sin bedömning avviker från flertalet andra rapportörer som han blivit särskilt uppmärksam på i debatten; risken för att ensidighet inte observeras torde vara störst, när rapporteringen helt domineras av ett synsätt.

Avslutningsvis behandlas en terminologisk fråga, nämligen användningen av begreppet demokrati på politiska förhållanden i utlandet. I anslutning till radioavtalets formulering rörande de demokratiska värdena föreslås att den svenska terminologin, sådan den bl. a. kommit till uttryck i den nya regeringsformen, används som utgångspunkt. Härigenom underlättas den sakliga förståelsen av nyhetsmeddelandena och de demokratiska värdena får en ökad konkretion.

Bilaga 1

Några huvudpunkter i händelseförloppet i Portugal den 19–26 juli 1975 jämte en kort kommentar

19–20 maj. Den med socialistpartiet sympatiserande tidningen Republica ockuperas av den tekniska personalen, som därigenom förhindrar publiceringen av anti-kommunistiskt material (det s. k. Ponemarev-dokumentet). Militären stänger Republica i avvaktan på rättslig prövning.

22 maj. Socialistpartiets ledare Soares meddelar på presskonferens att han inte ämnar delta i regeringsarbetet förrän krav på pressfrihet m. m. tillgodosetts.

26–28 maj. De väpnade styrkornas (MFA:s) generalförsamling uppdrar åt revolutionsrådet att söka finna en lösning på konflikten om Republica, sedan den rättsliga prövningen utfallit till redaktionsledningens förmån. De socialistiska ministrarna upphör med sin bojkott av regeringsarbetet. Den av katolska kyrkan ägda radiostationen Rena Scienza ockuperas av personalen.

6–7 juni. Revolutionsrådet beslutar att tidningen Republica skall återlämnas till den socialistiska redaktionsledningen. Beslutet skall verkställas av de militära säkerhetsstyrkorna i Lissabon (Copcon). Nya tvister uppstår mellan redaktionsledning och journalister på den ena sidan samt den tekniska personalen på den andra.

Militären håller fortfarande tidningen stängd.

21 juni. Efter en veckas överläggningar utfärdar revolutionsrådet ett politiskt handlingsprogram, vari förordas pluralistisk socialism med demokratiska metoder. Vid sidan om de politiska partierna skall folkliga organisationer bildas som är direkt knutna till MFA.

1 juli. Regeringen beslutar att Radio Rena Scienza skall återgå till de katolska ägarna.

2 juli. Regeringens beslut ändrades av revolutionsrådet: radiostationen skall förstättas.

8–9 juli. MFA:s generalförsamling godkänner en plan om bildandet av folkkommittéer, som sedan i sin tur skall bilda församlingar på det kommunala och regionala planet; på denna bas skall därefter en nationell folkförsamling byggas upp; dessa organ skall vara fristående från de politiska partierna.

10–11 juli. Revolutionsrådet utnämner en militär kommission för att förvalta tidningen Republica; det första numret innehåller skarpt angrepp mot socialistpartiet. Socialistiska partiet lämnar den provisoriska regeringen i protest dels mot beslutet om Republica, dels mot MFA:s konstitutionella program.

17–19 juli. Demokratiska folkpartiet lämnar också regeringen. Socialistiska partiet anordnar stora massmöten över hela landet där man skarpt kritiserar kommunistiska partiet och den partiet närstående regeringschefen Goncalves samt även MFA.

25 juli. MFA:s generalförsamling samlas åter för att behandla den politiska krisen. Beslut fattas om att koncentrera den politiska och militära makten till tre medlemmar och revolutionsrådet, president Costa Gomes, som ansågs stå socialisterna nära, premiärminister Vasco Goncalves och chefen för Copcon general Carvalho. Inför församlingen håller president Costa Gomes ett stort tal, där han förordar ett lugnare tempo i den revolutionära processen.

Nu efteråt kan man konstatera att vad som hände under dessa månader innebar upptakten till vad som så småningom skulle föra till en vändpunkt i den nya portugisiska regimens historia. Fram till sommaren 1975 hade

målsättningen etappvis radikaliserats. Kommunistiska partiet hade fått ett allt större inflytande och, inte minst under den här aktuella undersökningsperioden, tycktes även de mindre grupperna till vänster om kommunisterna, liksom den mot själva partisystemet fientliga riktningen inom MFA med Carvalho i spetsen, vinna ökat gehör för sina idéer.

Valen i april till den konstituerande församlingen hade emellertid visat att det socialistiska partiet var det största i landet med 38 procent av väljarna bakom sig. Demokratiska folkpartiet kom därefter med 26 procent, medan kommunisterna fick 13 procent och övriga vänstergrepp endast några få procent tillsammans.

Även om de i valet deltagande partierna i förväg hade godkänt att MFA under de närmast följande åren skulle behålla den politiska ledningen, är det givet att socialisternas valframgång kunde legitimera krav på större inflytande över Portugals politik och en motsvarande minskning av kommunisternas inflytande. När så händelsen på Republica inträffade, varigenom socialisterna berövades sitt främsta språkrör i Lissabon, och sedan MFA antog en plan som hotade att definitivt ställa de politiska partierna åt sidan, beslöt det socialistiska partiet, följt av det demokratiska folkpartiet, att välja en öppen konfrontation.

Beslutet innebar ett betydande risktagande – man kunde förlora det begränsade inflytande man dittills haft – men beslutet kunde också bli en väckarklocka som manade de mera moderata krafterna inom MFA till samling. Dessutom skulle en brytning med socialisterna allvarligt försämra regimens relationer till Västeuropa.

Vid utgången av undersökningsperioden var det ovisst vilken väg utvecklingen skulle ta. Carvalhos allt starkare ställning pekade i en riktning, presidentens stora tal inför MFA-församlingen i en annan. Att det var presidentens linje som skulle avgå med segern, blev först så småningom klart.

Bilaga 2

Exempel på registrerade positiva resp. negativa perspektiv

TIDNINGEN REPUBLICA

Positivt socialisterna

Soc. vinner seger i kampen om tidningen/framgång/förståelse för kraven/kraven viktiga/

Soc. sista tidning/sista fria tidningen/enda demokratiska situationen symbol för soc:s situation/hårt slag mot soc./ Soc. är provocerade/tvingas göra verklighet av hotet om regeringsavgång/soc. utsatta för påtryckning/kommunistisk manipulation/soc. hårt trängda/väl övertänt regeringsavgång/

Soc. valets triumfator/segerherre/starkt stöd i valen/soc. hela 38 procent/inget motsvarande inflytande/landets största parti/

ÖVRIGT

Positivt kommunisterna

Arbetarrådets krav på medinflytande rimligt/förhållande som råder på andra tidningar och företag/anställda tar över tidningen då soc. vägrat stoppa kommunistfientlig verksamhet/

Typograferna representerar olika partier/typograferna inte endast kommunister/

Kommunisterna får stöd av pressen/pressen tar kommunisternas parti/

ÖVRIGT

Positivt MFA

Militären tvingas ingripa/tvingas stänga tidningen p. g. a. den upphettade situationen/stänger tidningen för att undvika sammandrabbningar/

Militären behöver kontroll över massmedia för att få ut sin information/

ÖVRIGT

Negativt socialisterna

Soc. uppträder provokativt/förlorar slaget om tidningen/ lider nederlag/inget stöd/misslyckas/vredesutbrott/dramatiserar/

Tidningen inte soc:s egen/soc. hållning och oförmåga orsak till svagt inflytande över pressen/

Soc. tar konflikten om tidningen som skäl för regeringsavgång/vill ej ta ansvar för den ekonomiska krisen/agerar tvivelaktigt/äventyrar regeringens ställning/agerar kontrarevolutionärt/tar händelsen som skäl för antikommunistisk kampanj/söker splittra/

Soc. svagt/tvivelaktigt stöd för sitt agerande/stöd av reaktionära krafter/dåligt sällskap/soc. oansvariga/opålitliga/skadar folket/

ÖVRIGT

Negativt kommunisterna

Typografernas krav strider mot presslagen/kommunisterna berövar soc. deras sista/enda/självständiga dagstidning/ övergrepp/vill tysta soc. språkrör/sparkar ut/spärrar in Rego/

Arbetarna på tidningen är militanta/kommunisterna ligger bakom/tvingar tidningen att stänga/typograferna vägrar/ Kommunisternas inflytande över massmedia större än vad valsiffrorna berättigar till/tidningarna har konformistisk karaktär/kommunisterna vill kontrollera massmedia/dominerar/ej beredda på eftergifter/

Kommunisterna svagt stöd/endast 12 procent i valen/nederlag/underskattar folket/

Kommunisterna upphov till politiska krisen/störtat Portugal i krisen/

ÖVRIGT

Negativt MFA

Militären fråntar soc. tidningen/stoppar tidningen trots soc. protester/vägrar soc. stöd/uppträder illegalt/föga förståelse/ öppnar ej trots löfte/

Militären tiger om tidningen/kräver kontroll över massmedia/ser till att det viktigaste ej kommer ut i pressen/kräver yttrandefriheten/pressen är hotad/stöder den komm. dominerade pressen/

Militären öppnar bakdörren för kommunisterna/spelar ut soc. och komm. mot varandra/riskerar upplösning av regeringen/hindrar soc./

Ingen hänsyn till valen/löften endast en parentes/valen skall ej få påverka situationen/

Militären splittrad/vacklande inställning/maktkamp/

ÖVRIGT

Bilaga 3:1 Redovisade särskilda uttalanden per sakområde i resp. medium. Antal samt procent av hela antalet.

Medium	Sakområde						Summa	Procent
	Tidningen Republica	Radio- ockupation	Folk- kommittéer	Regerings- kris	Kommunist- partiets lokaler	Övrigt		
Registrerade särskilda uttalanden	98	21	81	144	6	42	392	100.0
<i>Ljudradion</i>								
Centralredaktionen	26	6	24	30	1	8	95	24.2
Ekot	33	11	46	57	1	14	162	41.3
Hela ljudradion	47	14	57	72	2	18	210	53.6
<i>Tidningar</i>								
Dagens Nyheter	33	9	38	54	1	13	148	37,8
Svenska Dagbladet	36	10	38	55	3	16	158	40,3
Arbetet	42	6	29	44	1	14	136	34,7
Norrskensflamman	7	–	8	15	–	2	32	8.2

Bilaga 3:2 Antal redovisade särskilda uttalanden per part i resp. medium

Medium	Part										Summa	Totalt antal
	MFA	Copcon	Regeringen	Kommunister	Vänstergrupp	Socialister	Demokr. folkpart.	Katoliker	Högergrupp	Övriga		
Registrerade särskilda uttalanden	79	28	33	75	24	115	18	5	1	14	392	100.0
<i>Ljudradion</i>												
Centralredaktionen	23	7	6	15	1	31	8	2	–	2	95	24.2
Ekot	37	16	8	23	11	55	7	2	–	3	162	41.3
Hela ljudradion	45	19	12	33	11	67	12	4	–	7	210	53.6
<i>Tidningar</i>												
Dagens Nyheter	34	14	10	20	6	47	11	2	–	4	148	37.8
Svenska Dagbladet	33	15	12	22	9	51	9	3	1	3	158	40.3
Arbetet	25	9	7	23	2	54	9	2	–	5	136	34.7
Norrskensflamman	11	2	2	8	–	7	–	–	–	2	32	8.2

Bilaga 3:3 Omnämnda uttalanden per sakområde i resp. medium. Procentuell fördelning i resp. medier samt totalt antal.

Medium	Sakområde						Procent ¹	Totalt antal
	Tidningen Republica	Radio- ockupation	Folk- kommittéer	Regerings- kris	Kommunist- partiets lokaler	Övrigt		
Centralredaktionen	28	6	24	33	1	7	100	141
Ekot	20	5	36	34	0	4	100	340
<i>därav reportrar:</i>								
L.G. Erlandsson	20	—	50	30	—	—	100	10
Bo Karlström	62	—	8	31	—	—	100	13
J-O. Pettersson	32	3	21	29	—	15	100	34
Knut Ståhlberg	38	—	34	25	—	4	100	56
Mats Sundgren	9	11	41	35	1	4	100	140
Övriga (spec progr)	17	2	45	30	—	6	100	53
Hela ljudradion	22	5	33	34	0	5	100	534
Dagens Nyheter	30	4	25	34	0	7	100	220
Svenska Dagbladet	26	5	26	34	1	8	100	245
Arbetet	37	3	20	31	1	8	100	202
Norrskensflamman	23	—	30	43	—	5	100	40
Totalt								1 241

¹ På grund av avrundning varierar procentsiffrornas totalsumma mellan 99 och 101 procent.

Bilaga 3:4 Sambandet mellan olika medier avseende fördelningen av återgivna uttalanden på parter (jfr tabell 3).

Medium	Centralredaktionen	Ekot	Dagens Nyheter	Svenska Dagbladet	Arbetet	Norrskensflamman
Centralredaktionen	–	.975	.986	.987	.947	.783
Ekot		–	.986	.993	.967	.723
Dagens Nyheter			–	.992	.976	.620
Svenska Dagbladet				–	.963	.728
Arbetet					–	.617
Norrskensflamman						–

Anm. Produktmomentkorrelationskoefficient

Bil 3:5. Positiva resp. negativa perspektiv i kommentarer exklusive negativa perspektiv i uttalanden. Antal per part i olika medier.

Medium	Part																		Totalt antal	
	MFA		Copcon		Regeringen		Kommunister		Vänstergrupper		Socialister		Demokr. folkpart.		Kato- liker		Högergrupper		pos	neg
	pos	neg	pos	neg	pos	neg	pos	neg	pos	neg	pos	neg	pos	neg	pos	neg	pos	neg		
Centralredaktionen	–	2	–	1	–	–	–	4	–	–	12	–	5	–	2	–	–	–	19	7
Ekot	9	42	4	4	–	1	11	10	1	1	25	16	5	–	1	6	–	2	56	82
därav:																				
Mats Sundgren	9	7	3	–	–	1	9	2	1	1	1	13	1	–	–	5	–	2	24	31
Tidningskrönika	5	43	–	3	–	–	3	26	–	1	14	15	4	1	–	–	–	–	26	89
Övriga (spec progr)	6	–	–	1	–	–	7	23	–	–	20	11	2	–	–	2	–	–	35	37
Hela ljudradion	20	87	4	9	–	1	21	63	1	2	71	42	16	1	3	8	–	2	136	215
Dagens Nyheter	2	29	–	3	–	2	2	28	–	–	34	1	8	–	–	–	1	1	47	64
Svenska Dagbladet	1	21	–	7	–	–	–	19	–	2	30	–	10	–	2	1	–	2	43	52
Arbetet	–	50	–	3	–	–	–	38	–	2	50	1	6	–	2	–	1	6	59	100
Norrskensflamman	1	–	–	–	–	–	2	–	–	–	–	22	–	2	–	3	–	1	3	28
Totalt	24	187	4	22	–	3	25	148	1	6	185	66	40	3	7	12	2	12	288	459